

ГТАХР 14.25.05

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

С.А. Нұржанова¹, Г.И. Салгараева²

¹ п.ғ.к., аға оқытушы,

² 6D010200 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі мамандығының
1-курс PhD докторанты,

^{1,2} Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан, email: salgaraeva78@mail.ru

Мақалада жеке тұлғада әлеуметтік ұнамды қасиеттердің болуы, қоғамдық мәселелерді шеше алуы, белсенді, шығармашыл болуы қазіргі қоғам сұранысы екендігі айтылады. Бұл - болашақта бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеудің басты міндеттерінің бірі. Сондықтан жастайынан баланың әлеуметтік мінез-құлқын реттеуге назар аударған жөн. Қоғамның мұндай әлеуметтік тапсырысы жеке тұлғаның өзін көрсете білудің, өздігінен кемелденудің, табысты әлеуметтенудің негізі ретінде бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын қалыптастыру және оны дамыту мәселесіне аса көңіл бөлу керектігі қарастырылады. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдылар мен шығармашылық белсенділігін дамыту арқылы қоршаған ортамен өзара іс-әрекеттік үдерісіне, әлеуметке және қоғам сұранысына сай тұлғаны тәрбиелейміз. Әлеуметтік дағдысы жоғары дамыған шығармашыл тұлға дағдарыс кезеңінде, құндылықтарды қайта бағдарлау кезеңінде төтеп беруге және өзінің мінез-құлқын жеке және қоғам игілігіне бағдарлауына мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: жеке тұлға, әлеуметтену, дағды, әлеуметтік дағды, бейімделу, әлеуметтік бейімделу, мінез-құлық, қарым-қатынас

Бүгінгі таңдағы әлемдік білім беру жүйесі өзінің жылдам өзгеруімен, жаңашылдығымен ерекшеленеді. Ал білім беру жүйесіндегі жаңалықтың негізі – әрбір білім алушыны жеке тұлға ретінде қабылдай отырып, оның тұлғалық ерекшеліктерін ескеріп, оларды болашақ өмірдегі бәсекеге қабілетті тұлға етіп тәрбиелеу. Өз жұмысын және өзін-өзі ұйымдастыра алатын, бастамашылық таныта алатын және қиындықтарды өз бетінше жеңе алатын белсенді ерікті тұлғалар жиі талап етіледі. Осыған байланысты сол қажет тұлғаны қалыптастыру үшін ең алдымен баланың әлеуметтік мінез-құлқын реттеуге назар аудару қажет.

Қоғамның және өзінің жеке мәселелерін шеше алатын, өзіндік қабілеттері айқын бейнеленген белсенді, дербес, көшбасшы, шығармашыл тұлға - бұл бүгінгі қоғам сұранысы. Бұндай әлеуметтік тапсырыс жеке тұлғаның өзін көрсете білудің, өздігінен кемелденудің, табысты әлеуметтенудің негізі ретінде бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын қалыптастыру және оны дамыту мәселесіне аса көңіл бөлуді талап етеді.

Баланың әлеуметтік дағдыларын дамыту мәселесіне Елбасы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында ерекше назар аударды [1]. Сондықтан оқушы тұлғасын әлеуметтендіру мәселесі тәрбие мен әлеуметтендіру үдерістерінің арақатынасы қажеттілігінен туындайды. Бастауыш сынып оқушысының тұлғасын әлеуметтендіру негізі ретінде сыныптың тәрбие жүйесін құрудың өзектілігі «Жаңартылған оқу бағдарламасының» мазмұндық ерекшеліктерін ескере отырып әзірленген «Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының» компонентінде айқын көрініс табады, олардың бірі «Әлеумет» білім беру саласы қоғамда өзін ұстаудың адамгершілік нормаларын, сондай-ақ жалпы адамзаттық құндылықтарды меңгеруді, баланың ересектермен және құрбыларымен қарым-қатынас жасай білуін; дербес болуын, өзінің қылықтарына жауап беруін, өзінің қимылдарының мақсаттылығы мен реттеуді; адамгершілік қасиеттерін: елгезектікті, жанашырлықты, өзінің туыстары мен жақындарына құрметпен қарауды, өзінің отбасын жақсы көруін дамытуды; салт-дәстүрлерді сақтауды, тарихты, қазақ халқының тұрмысын білуді және құрметтеуді; Қазақстан біздің ортақ үйіміз екені туралы түсініктерін кеңейтуді, сондай-ақ басқа халықтардың мәдениетін, дәстүрлерін құрметтеуді; еңбек пен шығармашылықтың әртүрлі түрлеріне қызығушылықтарын қалыптастыруды; тұрмыста, қоғамда және табиғатта қауіпсіз мінез-құлық негіздерін тәрбиелеуді қамтиды» - деп көрсетілген [2].

Осындай жеке адами сапалар сол адамның болашақта араласатын қатынастар өрісіне, әр түрлі әлеуметтік өмір аймағында қызмет ете алу қабілетіне жол ашады. Сонымен қатар өзінің

тікелей қоршаған әлеумет шеңберінде қалып қоймай, одан да ауқымды қоғам аймағына ұмтылыс жасайды. Мұндай адамның бойында өзі жасаған қауымның, тіпті бүкіл қоғамның болашақ өркениеті көрініс тауып, ол өз дәуірінің сапалық деңгейінен көш ілгері жүреді. Жеке адамның өз дербестігіне ие болуы - оның тұйық әлеуметтік топқа бағынышты еместігін көрсетумен бірге, сол адамның жоғарғы деңгейде кемелденгенінің дәлелі. Жеке тұлғаның дамуы, яғни оның әлеуметтік ұнамды қасиеттерінің қалыптасуы белгілі қоғамдық қолдау мен әлеуметтік қажетсінуді керек етеді.

В. Мардахавтың «Әлеуметтік педагогика бойынша сөздігінде» әлеуметтенудің мынадай анықтамасын береді: «Әлеуметтену – бұл тұлғаның қалыптасу үдерісі. Мұндай қалыптасу процесінде индивидтің тілді, әлеуметтік құндылықтар мен тәжірибені (нормаларды, қағидаларды, мінез-құлқық үлгілерін), осы қоғамға тән мәдениетті, әлеуметтік қауымдастықты, топтарды меңгеруі және олардың әлеуметтік байланыстары мен әлеуметтік тәжірибесін жаңғыртуы орын алады. Әлеуметтену үдеріс ретінде және нәтиже ретінде қарастырылады» [3].

Әлеуметтендіру дегеніміз жеке тұлғаның әлеуметтік топқа, қоғам өміріне араласуы және бейімделуі, жекеленуі болып табылады. Адамды әлеуметтендіру әрбір қоғам мен әлеуметтенушінің жасы үшін ерекше құралдардың кең жиынтығымен жүзеге асырылады. Біз кіші мектеп оқушыларын әлеуметтендіруде әлеуметтік дағдылар мен шығармашылық белсенділікті дамыту арқылы қоршаған ортамен өзара іс-әрекеттік үдерісі ерекше орын алады деп ойлаймыз. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдылар жүйесін дамыту үшін білім негізінде құндылық-мағыналық бағдарды қалыптастыруды, жеке тұлғаны дамытудағы рефлексивті компонентті, сонымен қатар педагогпен және құрдастарымен бірлескен нәтижелі іс-әрекетті ұйымдастыруды, оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың әртүрлі әдістерін, тәсілдері мен үлгілерін қолданудың көптеген аспектілі іс-әрекеттеріне психологиялық-педагогикалық жағдайдың қолайлы кезінде мән береміз.

Тұлғаның әлеуметтенуі топтық тәжірибенің негізінде іске асады. Шағын және ірі әлеуметтік топтардағы адамдардың әлеуметтік өзара әрекетінің нәтижесінде адам қоғамда жинақталған білім мен тәжірибені, ол қалыптастырған құндылықтар мен нормаларды меңгереді. Адам өмірінің әр түрлі кезеңдерінде әлеуметтендірудің өзіне тән ерекшеліктері болады. Осыған байланысты әлеуметтендіру үдерісінің ерекшелігі бірнеше сатыдан тұрады: балалық, жасөспірім, есейген, қартайған шақ. Әлеуметтендіру процесі балалық және жастық шақта пәрменді әрі қарқынды жүреді. Әлеуметтендірудің бастапқы сатысында балаларды ересектер әлеміндегі өмірге бейімдеу іске асырылады. Сондықтан да бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтену процесі - заманауи педагогиканың өзекті мәселелерінің бірі. Бұл ерекшеліктер жеке тұлғаның қалыптасу процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. «Адамның табысты әлеуметтенуі оның өзін-өзі танытудағы белсенділік жағдайына байланысты. Белсенділіктің көрінуі көбінесе оның ортада қандай дәрежеде бейімделгенін немесе бейімделмегендігін және өзін қолайлы немесе қолайсыз сезінуімен анықталады. Адам социумда өзін неғұрлым жайлы (бейімделген) сезінсе, соғұрлым ол өзін-өзі танытуға, әлеуметтік дамуға бейім келеді» [4].

Осы орайда «адаптация» деген түсінікті қарастырып кетсек, *adaptatio* – «бейімделу», «ыңғайлану» деген ұғымды білдіреді. Анықтамалық әдебиеттерде «бейімделу – бұл өмір сүрудің өзгермелі жағдайларына ұзақ эволюциялық даму үдерісінде тірі ағзаның бейімделген реакцияларының жиынтығы...және жеке даму барысында түрлендіруге, жетілдіруге қабілеті. Бейімделу - ағзаның мақсатты жүйелі реакциясы, оның қарқындылығы тепе-теңдікті бұзуды тудыратын факторлардың әсер етуі кезінде өмір сүру мүмкіндігін және әлеуметтік қызметтің барлық түрлерін қамтамасыз етеді. Бейімделусіз қалыпты өмір сүру және сыртқы ортаның түрлі факторларына бейімдеу мүмкін емес еді» - деген түсінік берілген [5].

Ғылыми зерттеулерде бейімделу көрініс ретінде, үдеріс ретінде және үдерістің нәтижесі ретінде қарастырылады. Бейімделу көрініс ретінде қоршаған орта жағдайына байланысты қарапайым адамның бейімделуінің көрінісі болып табылады. «Адамның бейімделу дәрежесі оның мінез-құлқында көрінеді. Тәжірибе көрсеткендей, тәрбиеші баланың ортада (отбасында, балабақшада, мектепте, көшеде, құрдастарымен ынтымақтастықта) әдеттен тыс мінез-құлқын көбіне анықтай алмайды. Мұны уақытында анықтау үшін баланы жақсы танып, оның түрлі жағдайларда өзін қалай ұстайтындығын көре білу керек» [6].

Педагог педагогикалық қолдау үдерісінде ыждағаттықпен көңіл бөліп, баланың әрекетіндегі әдеттен тыс көріністерін ерте кезеңінен анықтағанда ғана, оның жайсыз әрекетіне уақытында жауап бере алады. Оқушыдағы мұндай жағдайдың себептерін іздеу және оны зерттеу

- аса маңызды міндеттердің бірі, сондықтан туындаған қайшылықтарды еңсеруде оған нәтижелі қолдау көрсету керек. Бұл міндеттер нәтижелі шешілсе оқушының табысты бейімделуіне ықпал етеді, нәтижесінде әлеуметтік даму үдерісінің барлық іс-әрекет түрлеріндегі мүмкіндіктері мен қабілеттері іске асырылады. Бейімделу процесс ретінде «өмір сүру ортасының әртүрлі жағдайларына немесе белгілі бір жағдайларға (мысалы, балабақшада, сыныпта, топта, өндірісте, демалыста және т.б.) адамның бейімделу мүмкіндіктерінің табиғи түрде дамуын» білдіреді. Ол адамға өзінің табиғи түрде өзін-өзі жетілдіруін, әлеуметтендіруін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді» [7]. Табиғи деп отырғанымыз бала үшін ол отбасы, бала-бақша, мектеп, үйірме немесе қосымша білім беру мекемелері болуы мүмкін. Бейімделу нәтиже ретінде (балалар үшін оның интерпретациясы) өмір сүру ортасында бала өзін қаншалықты жайлы сезінетінін және оның іс-әрекеті осы ортада қабылданған нормалар мен ережелерге қаншалықты сәйкес келетіндігін айқындайды.

Бала бейімделуінің мұндай түрі – «оның әлеуметтік дамуы мен тәрбиесінің құрдастарының негізгі массасымен салыстырғанда даму дәрежесінің сәйкес келуін немесе келмеуінің көрсеткіші. Басқаша айтқанда, бұл баланың әлеуметтік дамуының жасына сәйкестігін (сәйкессіздігін) бағалауды білдіреді. Ең алдымен оның мінез-құлқы, балалармен және ересектермен қарым-қатынасы, басқалардан айырмашылығының жоқтығы, ойын ойнаудағы табиғилығы мен оқуының нәтижелілігі. Бұл көрсеткіштер оның әлеуметтенуі мен тәрбиесінің нәтижесі болып табылады» [5].

Әлеуметтік бейімделу - адамның әлеуметтік орта жағдайына (өмір сүру ортасына) белсенді бейімделу үдерісі, осы ортамен барынша нәтижелі және қауіпсіз қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, бұл тұлғаның өзін-өзі танытуы үшін неғұрлым қолайлы жағдай жасауы. М.А.Галагузова «баланың әлеуметтік бейімделуі – бұл оны әлеуметтік орта жағдайына белсенді бейімдеу үдерісі; баланың әлеуметтік ортамен өзара іс-әрекет жасау түрі» - дейді [8], яғни бейімделу үдерісінің белсенділігі көп жағдайда әлеуметтік ортамен қарым-қатынас дағдысын қаншалықты меңгергендігімен анықталады.

«Дағды» ұғымы жалпы «қайталау жолымен қалыптасқандығымен, игерудің жоғары дәрежесімен және санадан тыс реттеу мен бақылаумен сипатталатын әрекет» ретінде анықталады [5]. Немесе, қарапайым түрде айтқанда, дағды – бұл алынған білімді тәжірибеде қолдана білу. «Дағдыны іс-әрекеттің жетілу деңгейі мен оның сапасы деп те айтуға болады. Сондықтан да дағдыны қалыптастыру педагогикалық ғылымның ең маңызды мәселелерінің бірі болып табылады» [9]. Дағдыны қалыптастыру үдерісі автоматтандыруға қол жеткізуге және олардың іс-әрекет дайындығының жоғары деңгейде болуына мүмкіндік беретін компоненттер мен оларды меңгерудің операцияларын анықтауды қамтиды.

Әлеуметтік бейімделу дағдысы - бұл адамның әлеуметтік орта жағдайларына (өмір сүру ортасына) бейімделудің автоматтандырылған қабілеті, «соның арқасында өзін-өзі тануы мен табиғи меңгеруі, мақсат құруы, құндылықтары, қоғамда қабылданған мінез-құлық нормалары мен стилі үшін ең қолайлы жағдайлар жасалады». Әлеуметтік бейімделу дағдыларының қалыптасуы адамның қоршаған ортасына және өзіне зиян келтірмей, социумда өзін-өзі табысты басқаруына мүмкіндік береді.

Әлеуметтік дағды — адам қоғамда өмір сүру үшін қолданылданатын өмір жолында меңгеретін өзара іс-қимыл мен әлеуметтік тәсілдердің жиынтығы деп айтуға болады. Әлеуметтік дағдылар – адамдарға деген дұрыс қарым-қатынас. Әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру мен оны біртіндеп дамыту үшін кіші мектеп жасы ең қолайлы жас болып табылады.

Әлеуметтік дағдылар күрделі ұғым ретінде келесі компоненттерді қамтиды:

- когнитивті (мінез-құлық нормалары мен ережелері туралы білім);
- эмоциялық (мінез-құлық нормалары мен ережелерін қабылдау, өзіне және басқаларға жағымды қарым-қатынас);
- мінез-құлық (басқалардың мүдделері мен сезімдерін ескере отырып, сәтсіздіктеріне үңіле білу және басқалардың табыстарына қуану білуінен көрінетін мінез-құлық нормалары мен ережелерін меңгеру).

Оқушылардың әлеуметтік дағдыларын зерттеу қажеттілігі оқушылармен жұмыс істеу тәжірибесінің мәселелерінен, яғни ересектердің талаптарына бағынбауынан, құрдастарымен тіл табыса алмауынан, өзімшілдіктен, қазіргі заманғы балалардың жоғары агрессивтілігінен, оқшауланудан, жанжалдарды шеше алмауынан туындаған.

А.Д. Сыздықбаева өз зерттеулерінде «Әлеуметтік дағдылар мен шеберліктерді қалыптастыруды ерте және мектепке дейінгі жастағы кезеңнен бастау қажет. Бұл, ең алдымен,

генетикалық белгілі бір жас ерекшеліктері негізінде одан әрі кез келген функционалдық білім, дағды алу және әртүрлі іс-әрекет түрлері мен қарым-қатынас нормаларын меңгеру үшін іргетас болып табылатын жалпы дамуды қамтамасыз етеді. Яғни бұл үдеріс баланы қоғам өміріне ерте қосу ғана емес, ересектермен өзара әрекеттестік пен өзіндік құндылықты бағдарларының көмегімен де қалыптасуға ықпалын тигізеді» - деген [10]. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауында да «2019 жылдың 1 қыркүйегіне қарай мектепке дейінгі білім беру ісінде балалардың ерте дамуы үшін өз бетінше оқу машығы мен әлеуметтік дағдысын дамытуды ерекше атап өтті», себебі мектеп табалдырығын аттағанға дейін балада әлеуметтік дағдының іргетасы қалануы қажет. Мектепке дейінгі жастан бастап баланың алғашқы қарапайым әлеуметтік дағдылары қалыптаса бастайды. Мектепке келген баланың сол алғашқы қалыптасқан қарапайым әлеуметтік дағдыларын одан әрі дамытып қоғамдағы маңызды іс-әрекетіне бастау алады.

Мектепке келу бала үшін өміріндегі ең жауапты сәт болып табылады, себебі ол айналасындағылармен, яғни өз құрдастарымен, сондай-ақ ересектермен жаңа қарым-қатынасқа көшеді. Мектеп оқушысының мәртебесі, ең алдымен, оның білім алуы қоғамдағы маңызды іс-әрекет болып табылатындығымен ерекшеленеді. Ол сол үшін өзін жауапты сезініп, оқушыларға міндетті жалпы ережелер жүйесіне бағынады. «Ең бастысы, баланың өзара қарым-қатынасының өзгеруі – ол өзі және отбасы үшін ғана емес, қоғам үшін де маңызды жаңа міндеттерге байланысты оған қойылатын талаптардың жаңа жүйесі. Оны азаматтық жетілуге апаратын баспалдақтың бірінші сатысына келген адам ретінде қарастыра бастайды» [11].

Мектепке келу барысында, бала жаңа міндеттермен бірге жаңа құқықтарды да алады. Олар мыналардан тұрады: бала «өзінің оқу еңбегіне ересек ретінде маңызды қарым-қатынасқа түсе алады; ол сабақтары үшін қажетті уақыттың, тыныштықтың болуына, өзінің жұмыс орнының болуына құқығы бар; оның демалуға және бос уақыттарының болуына құқығы бар. Өз еңбегі үшін жақсы баға ала отырып, ол айналасындағылардың мақұлдауына құқылы, олардан өзіне және өз сабақтарына құрмет көрсетуді талап ете алады» [11].

Бұл жаста мінез-құлықтың ерікті формаларының дамуы үлкен мәнге ие, бұл жерде балада тұрақты міндеттердің пайда болуы маңызды болып табылады. "Еріктілікті дамыту екі бағыт бойынша жүргізілуде:

1) ересектер қойып берген мақсаттарға баланың басшылық ете алу қабілеті қалыптасады.

2) өзінің мақсат қоя білуі мен соған сәйкес іс-әрекетін өз бетінше бақылай білу қабілеті қалыптасады» [11].

Жеке даму тұрғысынан алғанда 7-8 жас сензитивті кезең болып табылады – (лат. sensus-сезім, сезім) – «онтогенетикалық даму кезеңі, оның ішінде организм сыртқы ортаның белгілі бір түріне жоғары сезімталдыққа ие және физиологиялық және психологиялық жағынан да, мінез-құлық пен білімнің жаңа түрлерін меңгеруге дайын» [5].

Неміс ғалымы Адольф Дистерверг өз зерттеулерінде бастауыш сыныпта дағдыларды үйретуге баса назар аудару керектігін айтты. Баланың ақыл-ой күші мен қабілеттерін дамытуға, өз бетінше жұмыс істей білу мен оқу материалын меңгеруге үйретуде осы кезең маңызды рөлге ие [12].

М.В. Осорина [13] мен В.В. Абраменкова [14] психологиялық зерттеулерінде әлеуметтік дағдыны қалыптастыруды балалар субкультурасы тұрғысынан қарастырады. Дәстүрлі ойындар, санауыштар, қорқынышты көріністер, коллекцияларды жинау және құрастырушылық, лақап ат ойлап табу балалар субкультурасында әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудың негізгі құралдары болып табылады. Әрбір жаңа буында балалар қауымдастығы дәстүрлерінің жаңғыруы үлкен әлем кеңістіктерін бірлесіп зерттеу үшін балаларды біріктірудің арқасында жүзеге асады.

Отбасында бала әлеуметтік-бағдарлы мінез-құлық пен қарым-қатынастың алғашқы, қарапайым дағдыларын алады; одан кейін бірте-бірте өзінің, әлеуметтік-коммуникативтік «дербестендірілген» қоры жинақталады. Ол өз жолында кездесетін өмірлік проблемаларды эмоционалды түрде қабылдайды, оларды шешудің өзіндік тәжірибесіне ие болады; оның алғашқы әлеуметтік артықшылығы өмірдің мағыналық бағдарларының кейбір жүйесінде қалыптасады. Жалпы, бала бірте-бірте, әр қадам жасаған сайын әлеуметтік-бағдарлы мінез-құлықтың жеке басына қолайлы стратегиясы мен тактикасын меңгереді

Баланың қарқынды өсуі мен оның белсенді әлеуметтенуі кезеңінде, бұрын алынған әлеуметтік маңызды дағдылары мен іскерліктері не дамып жетілдіріледі, не болмаса ішінара жойылады. Қазіргі ғылыми-әдістемелік әдебиетте бар көптеген деректерге сәйкес, әлеуметтік

маңызы бар дағдылардың ішінен аса маңызды емес кейбір бөлігінің өзі, есейіп келе жатқан оқушыларды жоғары сапалы деңгейге апарды [15].

Ресей педагогикасында баланың әлеуметтенуі барысында қалыптасатын мінез-құлық дағдыларына ерекше көңіл бөлінеді [11]. Өмірлік маңызы бар әлеуметтік дағдылар - бұл баланың әлеуметтік адекватты мінез-құлқын дамытуды қамтамасыз ететін, оған қоршаған адамдармен нәтижелі қарым-қатынас жасауға және күнделікті өмірде туындаған мәселелерді табысты шешуге мүмкіндік беретін сыртқа бағытталған дағдыларды айтамыз.

Баланың әлеуметтік-бағдарлы дағдыларын қалыптастыру ерекшелігі мәдениеттің әлеуметтік түрлерінің алуан түрлілігімен алдын ала анықталған. Қазіргі қоғамда бар мәдениеттің түрлі типтері өзара тығыз байланысып жанасу үстінде; осындай жанасудың аяғы түрлі мәдени стереотиптерді тасымалдаушылардың тұлғааралық өзара іс-әрекетіне алып келді, бұл ретте бүгінгі күні осындай қпараттық ағынның (легі) қарама-қайшылығы күшейе түсуде. Дәл осы жалпы мәдени әлеуметтік-бағдарлы стереотиптер баланың жеке өмірлік траекториясын құру үшін аса маңызды басым міндеттер контекстінде қарастыру қажет әлеуметтік-педагогикалық феномендердің ерекше түрі болып табылады.

Біз балалардың дағдыларын қалыптастыруды дамудың әрекеттік моделі ретінде түсінеміз, онда белгілі бір жағдайда саналы және шебер қырын көрсете алатын балалардың білімі мен тәжірибесіне баса назар аударылады, ал ол баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасына қалай әсер ететінін анықтай алады.

Әлеуметтік дағдыларын дамытуда адам өз тәжірибесі, басқа адамдар мен қоғамдық-тарихи тәжірибе негізінде, өзі мен басқалар жайлы бірқатар психологиялық білімінің негізінде қандай да бір психологиялық міндетті тиімді шеше алады деп болжайды. Жоғары деңгейлі әлеуметтік дағдылардың болуы бұл басқа адамның тәжірибесін тікелей көшіру, белгілі бір нұсқау, стереотиптер мен ережелерді ұстануды ғана білдірмеуді, ол әртүрлі жағдайда білім мен біліктілікті дұрыс пайдалануды білдіреді. Сондықтан, өмір өте күрделі және әр түрлі екенін түсіне отырып, біз баланы қоршаған ортасына, әлеуметке және қоғам сұранысына үйретуіміз тиіс, өйткені ол үйренген мінез-құлық үлгілерін жай ғана көшіріп алмай, оны белгілі бір болған жағдайларда үлгі ретінде алып, үнемі өз мінез-құлқын қайта түзетіп отыруы керек. Дәл осындай әлеуметтік шығармашылық адамға «дағдарыс кезеңінде, құндылықтарды қайта бағдарлау кезеңінде төтеп беруге және өзінің мінез-құлқын жеке және қоғам игілігіне бағдарлауына мүмкіндік береді. Мұндай міндеттерді түрлі моральдық ұғымдар арқылы шеше алмаймыз. Оқушыларды әртүрлі еңбек түрлеріне тартқанда ғана олар қарым-қатынастың белгілі бір моральдық әрекеттік тәжірибесіне ие бола алады.

Бастауыш сынып оқушылардың қоғамдық қарым-қатынас тәжірибесі мен әлеуметтік дағдыларын дамытудағы маңызды кезең болып табылады. Іс-әрекетті бастауда жеңілдететін, керісінше қиындататын немесе ол туралы мықты шарттар мен тәсілдер туралы білімнің жоқтығы, - бұл өзіндік құндылықтары мен өмірлік ұстанымдарын іске асыру жолындағы мықты кедергі. Мықты тәсілді білу - бұл әдет немесе жақсы меңгерілген іс-әрекет, өз кезегінде оны дағды деп атауға болады. Зердесі жоғары адам болмаса әлеуметтік дағды кенеттен немесе қарапайым еліктеуден қалыптаспайды. Олай болса оқушылардың әлеуметтік дағдысы оның қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынасының нәтижесі болып табылады. Әлеуметтік дағдыны меңгеру деп - білім мен белгілі бір үлгіні меңгеруін ғана емес, сонымен қатар оның басты нәтижесі болып өзінің жеке-дара тәжірибесін, өзіндік жеке мәні бар құндылықты-бағдарлы мазмұнмен байытылған іс-әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін үйренуін айтамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы Жолдауы.
2. ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 15 тамыздағы № 484 қаулысымен бекітілген Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты
3. Мардахаев, Л. Словарь по социальной педагогике: учеб. - М.: Academia, 2002.
4. Шилова Т.А. Диагностика психолого-социальной дезадаптации детей и подростков. - М.: Айрис-пресс, 2006. - 112 с. 29. Энциклопедический социологический словарь /Под ред. Г.В. Осипова. -М.:РАН, 1995. - 939 с.

5. Психофизиология. Словарь. – Электронный ресурс: wiki.myword.ru. Дата доступа 31.01.2019
6. Мудрик А.В. Социальная педагогика/ Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с. Лекция №1. – Электронный ресурс: lib100.com/pedagogics/sotcialnaya_pedagogika/html/ Дата доступа 31.01.2019
7. Теоретические основы социальной адаптации в младшем подростковом возрасте. – Электронный ресурс: studwood.ru/1749224/pedagogika/teoreticheskie_osnovy_adaptatsii_mladshem_podrostkovom_vozraste Дата доступа 13.02.2019
8. Галагузова М.А. Социальная педагогика. – М.: Владос, 2006. – 416 с.
9. Гончарова Н.Л. Функционирование триады «Знания-Умения-Навыки» в современной дидактике. – Электронный ресурс: avkrasn.ru/article-212.html
10. Сыздыкбаева А.Д. Некоторые вопросы значимости воспитания и обучения детей раннего и дошкольного возраста. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің Хабаршысы № 4 (76), 2018. Сс.159-162
11. Младший школьный возраст (7-10 лет) – Электронный ресурс revolution.allbest.ru/pedagogics/00679091_0.html. Дата доступа 13.02.2019
12. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. — М.: Учпедгиз, 1956. padaread.com/?book=119795 Дата доступа 13.02.2019
13. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. СПб.: Питер, 2017.304с.
14. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: учебное пособие. М.: ПЕР СЭ, 2008. - 431 с.
15. Социализация личности воспитанника в системе дополнительного образования детей: научно-методический сборник / под ред. Т. Н. Егоровой, В. П. Ушачева. Магнитогорск: Изд-во МаГУ, 2012. 91 с.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

С.А. Нуржанова¹, Г.И. Салгараева²

¹ к.п.н., ст. преподаватель,

² докторант 1 курса специальности «БД010200 – Педагогика и методика начального обучения»,

^{1,2} Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан, email: salgaraeva78@mail.ru

Наличие у личности социально положительных характеристик, активность, творческое мышление, способности к решения общественных задач диктуется запросами современного общества Это одно из основных задач воспитания будущей конкурентоспособной личности. Поэтому следует обратить внимание на становление характера ребенка в социальных условиях. Такой социальный запрос общества ведет к уделению особого внимания к самореализации личности, самостоятельному взрослению, формированию и развитию социальных навыков учащихся начальных классов как основы результативной социализации. Через развитие социальных навыков и творческой активности учащихся начальных классов воспитываем личность, соответствующую запросам общества и процессу взаимодействия с окружающей средой. Творческая личность с высокоразвитыми социальными навыками может дать отпор в период кризиса и в период переосмысления ценностей и направить свое поведение для блага собственных и общественных ценностей.

Ключевые слова: личность, социализация, навык, социальный навык, адаптация, социальная адаптация, поведение, общение

PROBLEMS OF FORMATION OF SOCIAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

S.A. Nurzhanova¹, G.I. Salgaraeva²

¹ Cand. Sci. (Pedagogy), Senior Lecturer,

² PhD student of the specialty 6D010200 – Pedagogy and methods of primary education,

^{1,2} Kazakh National Pedagogical University named after Abay,

Almaty, Kazakhstan, email: salgaraeva78@mail.ru

The presence of a person's socially positive characteristics, activity, creative thinking, ability to solve social problems are dictated by the demands of modern society. This is one of the main tasks of educating a future competitive personality. Therefore, you should pay attention to the formation of the nature of the child in social conditions. Such a social demand of society leads to giving special attention to the self-realization of the individual, independent maturing, the formation and development of the social skills of primary school students as the basis for effective socialization. Through the development of social skills and creative activity of primary school students, we bring up an individual who meets the needs of society and the process of interaction with the environment. A creative person with highly developed social skills can fight back in times of crisis and in the period of rethinking values and direct their behavior for the benefit of their own and social values.

Key words: *personality, socialization, skill, social skill, adaptation, social adaptation, behaviors, communication*

Редакцияға 06.02.2019 қабылданды.